

БИЧИГ СУДЛАЛЫН ШИНЖЭЭЧИЙН ДҮГНЭЛТ НОТЛОХ БАРИМТЫН ЭХ СУРВАЛЖ БОЛОХ НЬ

Батжаргалын Эрдэнэхүү

ШШҮХ-ийн Криминалистикийн шинжилгээний хэлстийн
шинжээч, магистрант, цагдаагийн ахлах дэслэгч

Монгол улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаа нь аливаа гэмт хэргийг шуурхай бүрэн илрүүлж, гэмт этгээдийг олж тогтоох, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд нэг бүрт зохих ялыг шударгаар оногдуулах, гэм буруугүй хэнийгч гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцохгүй байхын тулд аман хийсвэр нотлох баримтаас илүүтэйгээр шинжлэх ухааны үндэстэй нотлон тогтоох зорилтыг хангахад криминалистикийн шинжлэх ухаан хамгийн чухлаар тавигдаж байна. Орос улсын криминалист Р.С.Белкин “Криминалистик нь гэмт хэргийн механизмын зүй тогтол, гэмт хэрэг болон түүнд холбогдсон этгээдүүдийн талаархи мэдээлэл үүсэх болон нотлох баримтуудыг цуглуулах, судлах, ашиглах зүй тогтол зэргийг судалж, мөрдөн байцаах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тусгай арга, хэрэгслийг боловсруулдаг шинжлэх ухаан юм.”¹ гэж тодорхойлсон байдаг.

Криминалистикийн бичиг судлал, гарын үсгийн шинжилгээ нь практикт 2006-2011 он хүртэлх хугацаанд нийт хийсэн шинжилгээнээс 8% эзэлж байгаа бөгөөд харьцуулах, оношлох болон техникийн шинжлэх ухааныг хослуулсаны үндсэн дээр шинжилгээ томилох эрх бүхий этгээдийн томилсон асуултанд шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, нотолгооны ач холбогдол өндөртэй дүгнэлт гаргаж өгөхөд оршино. Бичиг судлалын шинжээчийн дүгнэлт нь бусад эд мөрийн баримтуудын зэрэгцээгээр иргэний болон эрүүгийн хэргийн бодит үнэнийг тогтооход шийдвэрлэх нотлох баримт болж өгдөг.

Бичгийн шинжилгээний үүсэл нь эртний Ромд манай тооллын 534 онд гарсан Юстиниангийн хуульд төрийн албаны тангараг өргөсөн хүмүүсийн бичгийн хэвийг харьцуулж хуурамч эсэхийг тогтоох бололцоотой гэж үзсэнээс улбаатай.²

Орос оронд анхны шинжилгээг 1508 онд Федров гэгч хүний нас барсаны дараагаар түүний эхнэр Анна нөхрийнхөө амьд ахуйд байхдаа бусдад худалдсан тосгоныг өгөхгүй гэж түүний хийсэн гэрээг хуурамч гэж маргасан хэрэг дээр шүүх шинжилгээ томилж асуудлыг шийдвэрлэж байжээ.³

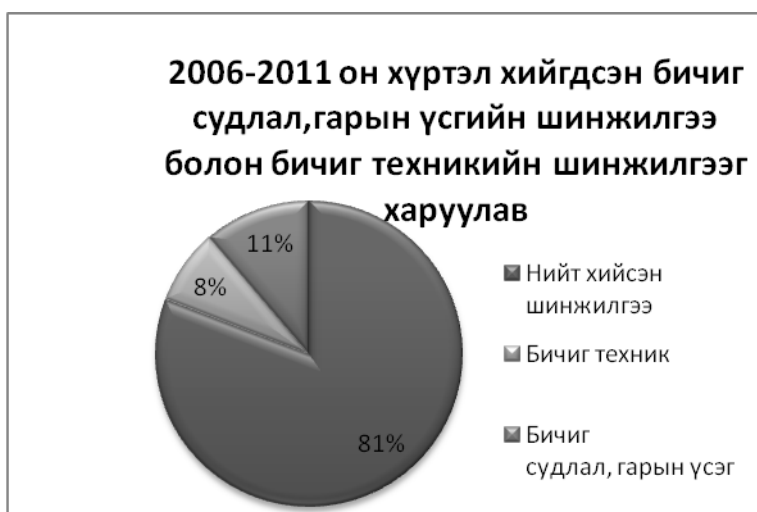
Харин Монгол орны хувьд 1930 оны 11 дүээр сарын 1-ний өдөр Дотоодыг хамгаалах газраас Ц.Доноров, судар бичгийн хүрээлэнгээс Д.Нацагдорж, Я.Цэвэл нар хамтран “Авзага” хайрхан уулын хошууны Аюушжаваас бусдын нэрийг барьж хүнд ноцтой үг үсэг бүхий бичиг зохиосныг анхны бичиг судлалын шинжилгээгээр нотолж дүгнэлт гаргаж байсан түүхтэй билээ.

Мөн шүүхийн шинжилгээний байгууллагад хийгдсэн криминалистикийн бичиг судлал, бичиг техникийн шинжилгээг криминалистикийн бусад төрлийн шинжилгээтэй тоон үзүүлэлтээр болон хувиар харьцуулан харуулав. \графиг№1,3\

¹ “Криминалистика” ред Р.С.Белкин 1992 год Москва

² Ж.Хурцгэрэл “Криминалистик 1” УБ хот 2002он 402 дахь тал

³ С.Бадарчи “Криминалистикийн бичиг судлал” УБ 1989он 14 дэхь тал

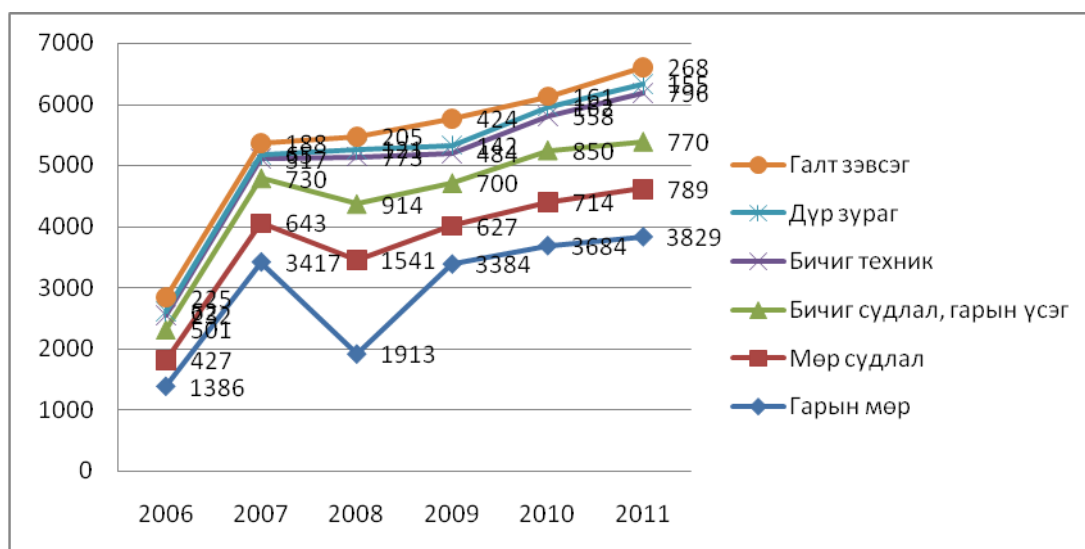

Графиг №1

2006-2011 он хүртэл хийгдсэн бичиг судлал, гарын үсгийн шинжилгээний хоорондын өсөлт бууралтыг тоон илэрхийллээр \графиг №2\ дүрслэн харуулав.

Графиг №2

Графиг №3

Бичиг судлал, гарын үсгийн шинжилгээний онцлог

Шинжилгээнд зарцуулж байгаа хугацаа бусад шинжилгээг бодвол харьцангуй богино хугацаанд хийж болдоггүй. Шинжлэгдэж буй зүйл болон шинжилгээнд ирүүлсэн загваруудыг шинжээч өөрийн дадлага туршлага, тусгай мэдлэгийн хүрээнд тал бүрээс нь бүрэн судалж, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй дотоод итгэл үнэмшилд тулгуурласан дүгнэлт гаргадаг. Иймд шинжээчийн дүгнэлтийг хугацаагаар шахах нь дүгнэлт үнэн бодитой гарахад сөрөг нөлөөтэй.

Шинжээчийн дүгнэлт нь тусгай мэдлэг шаарддаг, нарийн чимхлүүр ажил учир түүний үнэн бодит байх нь шинжилгээнд ирүүлсэн объектоос шалтгаалдаг нь хэн бүхэнд тодорхой. ШШТХ-ийн 6.1.7-т “Шинжилгээний объект гэж шинжилгээ хийж байгаа ул мөр, эд мөрийн баримт, бичиг баримт, эд юмс, амьтан, хүний бие, цогцос болон түүний хэсэг, харьцуулан судлах хэв загвар, хэргийн бусад материал”⁴-ыг ойлгоно заасан байдаг.

Бичиг судлал, бичиг техникийн шинжилгээнд доорхи бэрхшээлтэй асуудлууд байгааг дурдвал:

- Шинжилгээний зүйлсийг эх хувиар нь бус хуулбар хэлбэрээр ирүүлдэг.
- ШШТХ-ийн 24.1-гд “Криминалистикийн шинжилгээнд шинжилгээний объект, бусад шаардлагатай баримт материалыг эх хувиар нь ирүүлнэ” гэж заасан.
- Шинжилгээний харьцуулах загвар нь тоон болон чанарын үзүүлэлтээрээ адилтгалын шинжилгээний шаардлага хангахгүй буюу дутуу ирүүлдэг. Тус хуулийн 10.4.1-гд “Шинжилгээ хийхэд шаардагдах тоо, хэмжээ, чанарын үзүүлэлтийг хангасан байх” гэж тус тус заасан байна.
- Давтан шинжилгээнд ирүүлж буй харьцуулах загварууд нь өмнөх шинжилгээнд ирүүлж байсан загваруудаас өөр байдаг зэргээс шалтгаалж шинжээчийн дүгнэлтүүд зөрүүтэй гарах нэг шалтгаан болж байна.
- ШШТХ-ийн 10.3-т “Шинжилгээ хийлгэх эрх бүхий этгээд нь шинжилгээний объектыг шинжилгээ хийх байгууллага, шинжээчид хүргүүлэх боломжгүй бол шинжээчийг шинжилгээний объектод чөлөөтэй нэвтрэх, шинжилгээ хийх нөхцлөөр хангах үүрэгтэй”⁵ гэж заасан байдаг боловч архивт байгаа объект дээр шинжилгээ хийх лабораторийн нөхцөл бүрдэхгүй байгаа нь шинжилгээ хийхэд шинжээч нарт хүндрэл учирч байна.
- ШШТХ-ийн 21-т “Шаардлагатай тохиолдолд шинжилгээг ижил буюу өөр өөр мэргэжлийн хоёроос дээш шинжээчийн бүрэлдэхүүнтэйгээр хийж болно.” гэж заасан байдаг. Бүрэлдэхүүнтэй шинжилгээ хийлгэхдээ 2-оос дээш шинжээчийн бүрэлдэхүүнтэй томилно гэдэг нь 3 шинжээчийн бүрэлдэхүүнтэй буюу сондгой тоогоор шинжээч томилж байгаа нь 2 шинжээч санал зөрөлдвөл 3 дахь нь хагална гэж ойлгогдож байна. Энэ нь шинжилгээний шинжлэх ухааны үндэслэлээр биш шинжээчийн тоогоор асуудлыг шийдвэрлэхийг оролдож байгаа энэ хуулийн алдаатай заалтыг засах хэрэгтэй болов уу.

ЭБШХ-ийн 85.4-т “Шинжээчийн дүгнэлтийг хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, прокурор, шүүх заавал баримтлах үүрэггүй боловч дүгнэлтийг зөвшөөрөхгүй байгаа бол үндэслэлээ заасан байвал зохино” гэжээ энэ байдал практик дээр эргэлзээтэй байдаг. Шинжээчийн дүгнэлт нь шүүхээр шийдэгдсэн хэрэгт үндэслэсэн эсэх талаар судалгаа хийх шаардлага тулгарч байгаа боловч Нийслэлийн шүүхийн харьяа иргэний хэргийн архивт хадгалагдаж байгаа иргэний хавтаст хэргүүд дээр судалгаа хийхэд хязгаарлагдмал байна. Учир нь архивт буй хэргийн эмх цэгц, бүртгэл боловсронгуй бус байгаагаас шалтгаалж хэргийн хавтас олдохгүйд хүрч байна.

Тиймээс Улсын ерөнхий прокурорын дэргэдэх эрүүгийн хэргийн төрөлжсөн архив болон Нийслэлийн шүүхийн харьяа иргэний хэргийн архив, холбогдох бусад архивуудын бүртгэлийг цогц байдлаар боловсронгуй болгох шаардлагатай юм.

Шүүхийн шинжилгээний тухай хуулийн 6.1.1-т “Шүүхийн шинжилгээ гэж эрүү, иргэн, захиргааны болон бусад хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, прокурор, шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамжид заасан тусгай мэдлэг шаардсан асуудал /шинжлэх ухаан, техник, урлаг, соёл, нягтлан бодох бүртгэл зэрэг/-ыг шийдвэрлэхийн тулд шинжилгээний объектод шинжилгээ хийж дүгнэлт гаргах ажиллагааг” ойлгоно гээд 6.1.5-т “Шинжээчийн дүгнэлт гэж шинжээч өөрийн тусгай мэдлэгийн хүрээнд

⁴ Тус хуулийн 6.1.7 зүйл

⁵ Тус хуулийн 10.3 зүйл

хийсэн шинжилгээний явц, үр дүнг тусгасан нотлох баримтын эх сурвалж болох баримт бичгийг тус тус ойлгоно” гэж заасан байна.

Ийнхүү хууль зүйн хүрээнд шинжээчийн дүгнэлт нь нотлох баримтын эх сурвалж болох тухай тодорхой тусгагдсан байна. Нотлох баримтыг үнэлэх нь танин мэдэхүйн төрөл бүрийн аргуудыг өөрийн эзэмшсэн мэргэжил, ажлын ур чадварын үндсэн дээр нотлох баримтын шинж байгаа эсэхийг тодорхойлох, нотлох баримтыг цуглуулж, бэхжүүлэх, шалгах, хэрэглэх явцад болон эрүүгийн хэргийн нотлох цогц үйл ажиллагаанд бүхэлд үнэлэлт дүгнэлт өгч байгаа сэтгэхүйн үйл ажиллагаа юм.⁶

Мөн практикт шинжилгээ томилох эрх бүхий этгээдүүд нь шинжээчид урьд хийгдсэн шинжилгээний дүгнэлт үндэстэй эсэх гэсэн асуулт тавих нь цөөнгүй байна. Энэ асуултанд шинжээч нь өөрийн шинжээчийн зүгээс дүгнэлт үндэстэй эсэхэд хариулт өгөхгүй. Учир нь шинжээч нь шинжээчийн дүгнэлтийг үнэлэх этгээд биш юм. Шинжээчийн дүгнэлтийг хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, шүүгч, прокурор үнэлэх бөгөөд дараах шалгууруудыг харгалзан үзэх шаардлагатай. Үүнд:

Хууль зүйн шалгуур, шинжлэх ухааны шалгуур, техникийн шалгуур, дүгнэлт гаргасан шинжээчийн тусгай мэдлэг, дадлага, туршлага, боловсролын зэрэг, шинжилгээний аргачлал болон журмыг нэг бүрчлэн мөрдөж гаргасан, шинжлэгдэж буй шинжилгээний ерөнхий болон дахин давтагдашгүй хувийн онцлог шинжүүдийг бүрэн дүүрэн гаргаж нэгтгэн дүгнэж чадсан эсэхийг харгалзан үнэлэх нь чухал юм.

⁶ Г.Б.Батзориг “Гэмт хэргийн нотолгооны ерөнхий онол” УБ хот 2002 он 254 дэхь тал